

№4

MOLIYAVIY TEKNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti

professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo'rayev Abdug'affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg'ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug'bek Anorbayeovich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedراس professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo'rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o'g'li – mas'ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali
23.11.2022-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №R-566966 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №049864

MUNDARIJA			
1.	Ollokulova Feruza Mansurovna	Uzoq muddatli davrda davlat-xususiy sheriklik rivojlanishning muqobil ssenariylari	7
2.	Умарова Зумрад Низомиддин кизи	Консолидациялашган молиявий ҳисоботларни тузиш: тамойиллар, усуллар ва замонавий ёндашувлар	13
3.	Sayipov Begzod Rahimovich	Valyuta kursi va mehnat bozori barqarorligi o'rtasidagi makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlashda monetar siyosatning roli	25
4.	Sharipov G'ulomjon Qarshi o'g'li	Qashqadaryo viloyatida yashil iqtisodiyot rivojlanishining zamonaviy holati va rivojlanish istiqbollari	32
5.	Кабилова Шахноза Жураевна	Организационно-управленческий механизм развития сферы услуг в малом бизнесе (на примере Кашкадарьинской области)	38
6.	Xamdamov Sardor Farmon o'g'li	Davlat xaridlarini moliyaviy tartibga solishning xorijiy tajribasi va undan milliy amaliyotda foydalanish imkoniyatlari	43
7.	Primkulova Zilola Abrorovna	Xususiy tibbiyot tashkilotlarida xarajatlar buxgalteriya hisobini takomillashtirishning nazariy asoslari	48
8.	Kilichev Alisher Akramovich	Mavsumiy ishlab chiqarishni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning xorijiy tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish imkoniyatlari	52
9.	Vaisov Dilshod Ibodullayevich	Xorijiy amaliyotda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishning integratsiyalashgan institutsional yondashuvlari	57
10.	Nematullayev Hamidullo Azizillo o'g'li	Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini transformatsiyalash va MHXSga o'tish istiqbollari	65
11.	Мурадов Бахром Акрамжанович	Темир йўл соҳасида инновацион инфратузилмани ривожлантириш механизмлари	72
12.	Адилов Рустам	Модели кредитного скоринга на основе больших данных: влияние на рост выручки финтех-компаний	78
13.	Kenjayev Ikrom Ergashboyevich	Investitsiya muhitini qulaylashtirish orqali hududiy investitsiya mexanizmini faollashtirish	84
14.	Саттаров Тулкин Абдихалилович	Ишлаб чиқариш харажатларининг корхоналар молиявий ҳолатига таъсири	92
15.	Kholikov Khamidulla	The current state of government securities market operations in Uzbekistan's financial market and existing problems	101
16.	Mahmudov Fayzulla Murodullayevich	Mintaqa iqtisodiy rivojlanishida ijtimoiy soha tashkilotlari faoliyatining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	113
17.	Uralov Farruh Abdurazzoqovich	Hududiy sanoat klasterlarini rivojlantirish strategiyasining baholanishi	119
18.	Anvarova Lobarxon Sherzod qizi	Big Data va analitik platformalar asosida qaror qabul qilish tizimini rivojlantirish	125
19.	Tojimurodov Shohzod	Mamlakat aholisining bank kreditlari bo'yicha qarz yuki tahlili va uni optimallashtirish yo'llari	131
20.	Doniyev Shahob O'tkir o'g'li	Iqtisodiy rivojlanish jarayonlarida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning tutgan roli hamda ahamiyati	137
21.	Razikova Nozima Erkin qizi	Biznes subyektlarini moliyalashtirish asosida aholi bandligini ta'minlash	142
22.	Назарова Дияра	Совершенствование цифровых подходов к оценке кредитоспособности хозяйствующих субъектов в коммерческих банках Республики Узбекистан	153
23.	Mirmahmudova Nozima	O'zbekiston kapital bozorida sukukka institutsional	160

	Xusniddinovna	investorlarni jalb etish istiqbollari	
24.	Djamalov G'ofir Oribjanovich	Bank aktivlari sifatini oshirishda muammoli qarzlar va garov ta'minotini boshqarish usullari	167
25.	Vaxabov Bobur Alisherovich	Raqamli to'lov infratuzilmasida moliyaviy xatarlarni boshqarish va axborot xavfsizligini ta'minlash mexanizmlari	179
26.	Abdurazakov Shavkat Shokirdjanovich	Turizm klasterlari faoliyatini moliyaviy va soliq mexanizmlari orqali iqtisodiy rag'batlantirishni takomillashtirish	191
27.	Qurbanov Ulug'bek Erkinovich	Raqamli iqtisodiyot sharoitida aholi daromadlarini boshqarish mexanizmlari	202
28.	Salomov Abdusalom Ismatovich	Hududiy infratuzilma ta'minotiga “Yashil” standartlarni joriy etish yo'llari	207
29.	Орипов Ильхом Абдуллаевич	Проблемы формирования национальной системы зеленого финансирования в странах с переходной экономикой	214
30.	Tulyaganov Kudratilla Asatullayevich	O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini transformatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlari	225
31.	Abduraxmanova Muqaddas Toxtasinovna	Temir yo'l transporti korxonalarida ekologik-iqtisodiy samaradorlikni yuksaltirishning tashkiliy-iqtisodiy va innovatsion mexanizmlari	232
32.	Uralov Elshod Sirojiddin o'g'li	Mintaqalarda institutsional-iqtisodiy hamkorlikning shakllari va rivojlanish xususiyatlari	240
33.	Qodirov Bahodir Qudratovich	Bevosita soliq solishni optimallashtirish va yashillashtirish masalalari	245
34.	Agabekyan Roza Samvelovna	O'zbekistonda loyihaviy moliyalashtirish asosida investitsiya resurslarini jalb qilish mexanizmini takomillashtirish	251
35.	Ерманова Камила Рустамовна	Цифровые финансовые инструменты в системе финансирования креативных индустрий: переоценка возможностей и ограничений	258
36.	Fayziyeva Muyassarzoda Xancharovna	Raqamli moliyaviy xizmatlar samaradorligini baholash metodlarining rivojlanish bosqichlari	267
37.	Kalandarov Jamolbek Ravshonovich	O'zbekistonda mikro, kichik va o'rta biznesni kreditlash dinamikasi: 2026 yil yarim yillik natijalari va Silk Road Finance & Technology forum kontekstidagi tahlil	274
38.	Ergashev Rustam Rajabovich	Ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirishning huquqiy boshqaruv arxitekturasini takomillashtirish	280
39.	Sulaymonov Iskandar Boxodir o'g'li	Venchur kapital jalb etish samaradorligi indeksi (VKJSI): davlat va xususiy kapital multiplikativ samaradorligini baholash modeli	287
40.	Toshpo'latov Shohruh Sobirjon o'g'li	Milliy iqtisodiyotda ijtimoiy himoya tizimini moliyalashtirishning institutsional asoslari va moliyaviy mexanizmlarini takomillashtirish	294
41.	Salamov Islom Tashkazakovich	Banklarning transformatsion jarayonlarini ekonometrik tahlili	304
42.	Babaxanova Nozima Saidakbarovna	O'zbekiston fond bozorida “Xalq IPO”si mexanizmlarini takomillashtirish va institutsional investorlar ishtirokini kengaytirish yo'llari	312
43.	Radjabova Malikaxon	Elektron tijorat faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanishning zaruriyati va ahamiyati	323

44.	Sultanova Gulshira Alimbetovna	Suv taqchilligi sharoitida sholichilik tarmog'ining innovatsion texnologiyalarni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy yo'nalishlari (Qoraqalpog'iston Respublikasi misolida)	332
45.	Jumaniyazov Inojon Turayevich	Suveren fondlar samaradorligini baholashning truman-bagnall metodologiyasi	339
46.	Abdullayev Dilmurod Toxirmirzayevich	Davlat maqsadli jamg'armalari xarajatlari ustidan davlat moliyaviy nazoratini o'tkazishni takomillashtirish	350
47.	Abdushayitov Abdumannobbek Abdumutal o'g'li	Tashabbusli budjet xarajatlari ustidan davlat moliyaviy nazoratini tashkil etish masalalari	357
48.	Zokirov Sardor To'liqin o'g'li	Hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb etishda raqamli infratuzilmaning o'rni	362
49.	Asrorov Dalerjon Zafarovich	Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini tashkil etish masalalari	368
50.	Umaraliyev Sanjar Sultonaliyevich	Hududlar investitsion muhit jozibadorligini baholashning zamonaviy metodologiyasi	374
51.	Axmedova Nafisa Amirddin qizi	O'zbekistonda agroozuq-ovqat ishlab chiqarish dinamikasi va uni innovatsion rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari	380
52.	Zohidova Ruxsora Komiljon qizi	Jahon iqtisodiyotida islom moliyasi: asosiy tendensiyalar va rivojlanish istiqbollari	387
53.	Iskandarova Munisa Hasan qizi	Elektron savdoda muddatli to'lov munosabatlarini moliyaviy tartibga solish: xorijiy tadqiqotlar asosida qiyosiy tahlil	394
54.	Ubaydullayeva Nargiza Ravshanovna	Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda riskni moliyalashtirish usullari va qayta sug'urta: Markaziy Osiyo sharoiti	404
55.	Xolmurotov Fozil Saribayevich	Xorazm viloyati eksport salohiyatini baholash: 2010–2024 yillar tendensiyalari va diversifikatsiya imkoniyatlari	415
56.	Gofurjonova Musharrafkhon Shukhratjon kizi	The significance of cultural events and festivals in enhancing tourism attractiveness	424
57.	Xasanova Lola Mamasharifovna	Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni kreditlash amaliyotini takomillashtirish	431
58.	O'taganov Farrux Nurmamatovich	Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni kreditlash amaliyotini takomillashtirish	436
59.	Gulshanoy Lutfullayeva	Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalarda buxgalteriya hisobini tashkil etish va takomillashtirish: Andijon viloyati misolida	444

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI KREDITLASH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH

O‘taganov Farrux Nurmamatovich

*Тошкент давлат
иқтисодиёт университети
мустақил изланувчиси*

Annotatsiya: Maqolada kichik biznes kreditlashining raqamli va institutsional mexanizmlari o‘rganiladi. Jahon bankining O‘zbekiston bo‘yicha materiallari asosida moliyaviy xizmatlarga kirishdagi cheklovlar tahlil qilinadi. Raqamli ariza, ma‘lumotni tekshirish, qaror sababini tushuntirish va qayta ko‘rib chiqish imkoniyatini birlashtiruvchi model taklif etiladi. Kreditlash tezligini portfel sifati va qo‘shimcha moliyalashtirish bilan birgalikda baholash zarurati asoslanadi. Natijalar ochiq manbalar tahlili va konseptual loyihalashga asoslangan.

Kalit so‘zlar: raqamli kreditlash, moliyaviy inklyuziya, scoring, muqobil ma‘lumot, qo‘shimchalik, kredit kafilligi.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАКТИКИ КРЕДИТОВАНИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА И ЧАСТНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Ўтаганов Фаррух Нурматович

*Независимый исследователь
Ташкентского государственного
экономического университета*

Аннотация: Исследуются цифровые и институциональные механизмы кредитования малого бизнеса. На основе материалов Всемирного банка по Узбекистану анализируются ограничения доступа к финансированию. Предлагается модель, объединяющая цифровую заявку, проверку данных, объяснение решения и возможность пересмотра. Скорость кредитования предлагается оценивать совместно с качеством портфеля и дополнительностью финансирования. Выводы основаны на открытых источниках и концептуальном проектировании.

Ключевые слова: цифровое кредитование, финансовая инклюзия, скоринг, альтернативные данные, дополнительность, гарантия.

IMPROVING LENDING PRACTICES FOR SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP

O‘taganov Farrux Nurmamatovich

*Independent researcher at
Tashkent State
University of Economics*

Abstract: This article studies digital and institutional mechanisms for small-business lending. World Bank materials on Uzbekistan provide context for financing constraints. A proposed model combines digital applications, verified data, understandable decisions and review procedures. Processing speed should be assessed together with portfolio quality and financing additionality. The conclusions draw on public sources and conceptual design rather than an observed lending experiment.

Keywords: digital lending, financial inclusion, scoring, alternative data, additionality, credit guarantees.

Kirish

Raqamli kreditlashning maqsadi kredit arizasini tezkor qabul qilish va ko‘rib chiqish

jarayonini avtomatlashtirish bilangina cheklanmaydi. Uning asosiy vazifasi kredit bozori ishtirokchilari oʻrtasidagi axborot nomutanosibligini kamaytirish, maʼlumotlarni yigʻish va qayta ishlash bilan bogʻliq tranzaksiya xarajatlarini pasaytirish, shuningdek, moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirishdan iborat. Shu bilan birga, raqamlashtirish kredit qarorlarining tezligini oshirish bilan bir qatorda ularning sifati, xolisligi va risklarni toʻgʻri baholash darajasini ham saqlab qolishi zarur. Ayniqsa, anʼanaviy kredit tarixiga ega boʻlmagan yoki moliyaviy hisobotlari yetarlicha shakllanmagan kichik biznes subyektlari uchun muqobil maʼlumotlardan foydalanish kreditga layoqatlilikni aniqroq baholash imkonini yaratishi mumkin.

Ushbu maqolada raqamli kreditlash tizimining samaradorligi maʼlumotlar almashinuvi, kredit qarorlarining shaffofligi, moliyaviy institutlar oʻrtasidagi axborot integratsiyasi hamda institutsional hamkorlik nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Bunda banklar, kredit byurolari, soliq va boshqa davlat axborot tizimlari oʻrtasidagi maʼlumotlar almashinuvining sifati raqamli kreditlash imkoniyatlarini belgilovchi muhim omil sifatida qaraladi. Tadqiqotning asosiy savoli shundan iboratki, raqamlashtirish qanday iqtisodiy, texnologik va institutsional sharoitlarda ilgari kredit resurslaridan foydalana olmagan, biroq real faoliyati, pul oqimlari va toʻlov qobiliyati kredit olish imkonini beradigan korxonalarni moliyalashtirish doirasiga jalb eta oladi? Shu jihatdan raqamli kreditlash moliyaviy inklyuziyani kengaytirish bilan bir qatorda kredit resurslarini iqtisodiyotning samarali va istiqbolli subyektlariga yoʻnaltirish vositasi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, raqamli kreditlashning natijadorligi faqat texnologik infratuzilmaning mavjudligi bilan emas, balki foydalanilayotgan maʼlumotlarning sifati, ishonchliligi va ularni tahlil qilish mexanizmlarining takomillashganligi bilan ham belgilanadi. Korxonalarning bank aylanmalari, soliq tushumlari, elektron hisob-fakturalari, savdo operatsiyalari va boshqa raqamli izlaridan foydalanish kreditga layoqatlilikni anʼanaviy moliyaviy koʻrsatkichlarga nisbatan kengroq baholash imkonini beradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Berger va Udell [2] kredit texnologiyasi bilan moliya tizimi tuzilishi oʻrtasidagi aloqani koʻrsatadi. Raqamlashtirish ushbu aloqaning amaliy koʻrinishi sifatida tahlil qilinishi mumkin: maʼlumot olish arzonlashsa, kichik kreditni koʻrib chiqish iqtisodiy jihatdan maqbulroq boʻladi. Biroq raqamli kanal mavjudligi axborotning haqiqiylikni yoki kredit qarorining adolatlilikini oʻz-oʻzidan kafolatlamaydi.

Jahon bankining kafillik tamoyillari [3] moliyalashtirishning qoʻshimchaligi, barqarorlik va shaffof natija bahosini ajratadi. Mazkur maqola raqamli kredit platformasini ham shu mezonlar bilan baholashni taklif etadi. Faqat arizalar soni yoki tasdiqlash tezligini oʻlchash ilgari kredit olgan mijozlarning boshqa kanalga oʻtishini yangi moliyaviy inklyuziya bilan adashtirishi mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi

Tahlil Jahon bankining 2025-yil dekabrda Oʻzbekiston boʻyicha xabari, bankning rasmiy raqamli jarayon tavsifi va xalqaro tamoyillarga asoslanadi. Usullar — manbalarni taqqoslash, jarayonni bosqichlarga ajratish va oʻlchov tizimini loyihalash. Xabardagi baholar nashr sanasiga tegishli; ular 2026-yilning yakuniy kuzatilgan natijasi sifatida olinmaydi.

Korxonalar kesimida ariza, kredit va elektron savdo maʼlumotlari mavjud emasligi sababli raqamli kanalning defoltga taʼsiri hisoblanmadi. MSME — mikro, kichik va oʻrta korxonalar guruhidir; uni faqat kichik biznes bilan tenglashtirish mumkin emas. Jadvaldagi kichik va oʻrta korxona koʻrsatkichlari alohida koʻrsatiladi, chunki ularning qamrovi farq qiladi.

Tahlil va natijalar

Jahon bankining 2025-yil 15-dekabrda xabarida Oʻzbekistondagi korxonalar uchun kreditga kirish cheklanganligi qayd etilgan [1]. Ushbu maʼlumotlar moliyaviy talab va amaldagi kreditlash oʻrtasidagi uzilishni muhokama qilish uchun asos boʻladi. Koʻrsatkichlar bitta

xabardan olingan baholardir; ulardan korxona darajasidagi sababiy xulosa chiqarilmaydi.

1-jadval.

O‘zbekistonda moliyalashtirishga kirishning ayrim ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich	Manbadagi qiymat	Qamrov va talqin
Kreditga kirish haqida bildirgan kichik korxonalar	10%	Kichik korxonalar; hisobotdagi baho
Kreditga kirish haqida bildirgan o‘rta korxonalar	16%	O‘rta korxonalar; alohida guruh
MSME kredit talabi	13 mlrd AQSH dollari	Baholangan talab
Moliyalashtirish yetishmovchiligi	6 mlrd AQSH dollari	Talab va ta‘minot orasidagi baholangan farq

Manba: Jahon banki, 15.12.2025 [1]. Ushbu qiymatlar joriy bank portfelining bevosita statistik qatori emas.

Kreditga kirish muammosi talab yetishmasligi, hujjat sifati, yuqori xizmat xarajati yoki riskni taqsimlash mexanizmining zaifligidan kelib chiqishi mumkin. Ushbu sabablar bir xil chorani talab qilmaydi. Masalan, moliyaviy hisobot tuzishni bilmaydigan korxonaga faqat mobil ilova taqdim etish yetarli emas. Likvid garovi yetishmaydigan biznes uchun esa raqamli ariza bilan bir qatorda kafillik yoki muqobil ta‘minot kerak bo‘lishi mumkin.

Mikrokreditbankning “Har bir oila – tadbirkor” dasturi tavsifida arizalar oilakredit.uz orqali onlayn va scoring asosida ko‘rib chiqilishi ko‘rsatilgan [4]. Bu ma‘lumot O‘zbekistonda raqamli ariza kanali qo‘llanayotganiga misol bo‘ladi. U barcha kichik biznes kreditlari to‘liq avtomatlashtirilganini yoki ayni kanal kredit riskini pasaytirganini isbotlamaydi. Mazkur cheklov raqamli amaliyotni tahlil qilishda saqlanishi kerak.

2-jadval.

Kredit qarorida ma‘lumotdan foydalanish matritsasi

Ma‘lumot	Qarordagi vazifasi	Cheklov va nazorat
Hisobvaraq aylanishi	Tushum barqarorligini baholash	Ichki o‘tkazma va kredit tushumini chiqarish
Soliq hisobotlari	Faoliyat va hisobotni solishtirish	Davr mosligi va kechikkan hisobotni tekshirish
Elektron hisob-faktura	Savdo va debitorni tekshirish	Bekor qilingan yoki takror hujjatni ajratish
Kredit tarixi	Oldingi majburiyatlar va kechikish	Eskirgan yozuvni tuzatish jarayoni
Mijoz bergan prognoz	Kelgusi loyiha tushumini baholash	Prognozni kuzatilgan fakt bilan tenglashtirmaslik

Manba: Muallifning ma‘lumot sifati bo‘yicha takliflari.

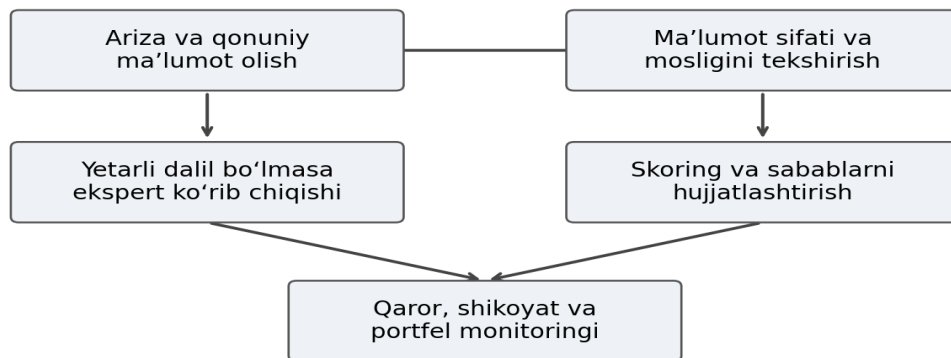
Ma‘lumot almashinuvi qonuniy asos, aniq maqsad va ruxsatlar bilan amalga oshirilishi lozim. Har bir ma‘lumot uchun kelib chiqish manbasi, olingan vaqt va qayta ishlash versiyasi saqlansa, noto‘g‘ri qarorning sababini tekshirish mumkin bo‘ladi. Tadbirkorning shaxsiy va biznes ma‘lumotlarini zaruratsiz birlashtirish qaror sifatini yaxshilash o‘rniga ortiqcha shovqin

hamda maxfiylik muammosini yaratadi.

Raqamli skoringda “ma’lumot yo‘q” va “salbiy ma’lumot bor” holatlari ajratilishi kerak. Yangi yoki kam raqamli korxonada hisobvaraqlar tarixining qisqaligi uning to‘lovga qodir emasligini anglatmaydi. Bunday ariza qo‘shimcha hujjat va ekspert bahosiga yo‘naltiriladi. To‘liq avtomatik rad etish moliyaviy inklyuziya maqsadiga zid oqibat berishi mumkin; bu ehtimolni pilot ma’lumotida tekshirish zarur.

1-rasm. Raqamli kreditlashda tekshirish va qayta ko‘rib chiqish

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqilgan konseptual sxema.

Platforma qarorining izohi mijoz uchun tushunarli bo‘lishi zarur. “Ball yetarli emas” degan xabar o‘rniga yetishmayotgan hujjat, qarz yuki yoki tushum beqarorligi ko‘rsatilsa, tadbirkor xatoni tuzatishi mumkin. Qarorni qayta ko‘rib chiqish yo‘li, mas’ul bo‘linma va zarur hujjatlar aniq belgilanadi. Firibgarlikni aniqlashning maxfiy qoidalari oshkor qilinmagan holda asosiy rad sababi tushuntirilishi mumkin.

Bank, kredit byurosi, kafillik tashkiloti va biznesga maslahat beruvchi tuzilmalarning vazifalari chalkashmasligi kerak. Bank kreditga layoqatlilik bo‘yicha qaror beradi; kafillik tashkiloti esa kelishilgan risk ulushini qoplaydi. Maslahat xizmati hisobotni tayyorlashga yordam beradi, lekin bank qarorini kafolatlamaydi. Texnologiya provayderi model ishlashini ta’minlashi mumkin, ammo kredit siyosati uchun bank javobgarligi saqlanadi.

Qo‘shimchalik ilgari bankdan moliyalashtirilmagan korxonaga xizmat ko‘rsatish yoki kredit shartini sezilarli yaxshilash orqali baholanadi. Bu ko‘rsatkichni o‘lchash uchun birinchi kredit olgan mijozlar, oldingi qarzlari va boshqa manbalardan moliyalashtirish imkoniyati kuzatiladi. Faqat kafillik ostidagi portfel hajmini o‘lchash riskning davlat tomoniga ko‘chirilishini muvaffaqiyat deb baholashga olib kelishi mumkin.

3-jadval.

Raqamli kreditlash samaradorligini baholash

Mezon	Hisoblash usuli	Talqin
Qaror tezligi	To‘liq arizadan qarorgacha median kun	Hujjat kutish vaqti ham alohida yuritiladi
Operatsion xarajat	Jarayon xarajati / yakunlangan ariza	Tasdiqlangan kreditgagina bo‘lish yetarli emas
Yangi moliyaviy kirish	Birinchi biznes krediti olganlar ulushi	Avvalgi kredit tarixi bilan tekshiriladi
Portfel sifati	Bir xil vintajda 90+ kun kechikish ulushi	Kredit yoshi va segment tenglashtiriladi
Qayta ko‘rib chiqish	Asosli shikoyat bo‘yicha o‘zgargan qarorlar	Xato yoki ma’lumot yangilanishi ajratiladi

Manba: muallif taklifi; qo‘shimchalik mezonlari [3] tamoyillari bilan bog‘langan.

Pilotda oddiy va raqamli kanal mijozlari risk, tarmoq, kredit hajmi va kredit berilgan vaqt bo'yicha taqqoslanadi. Tasodifiy yo'naltirish imkoni bo'lmasa, kuzatilgan xususiyatlar bo'yicha moslashtirilgan guruh tuziladi. Bu usul kuzatilmagan farqlarni to'liq yo'qotmasligi alohida tan olinadi. Natija kamida bir to'lov sikli emas, yetarli kredit yoshi davomida kuzatilishi kerak. Tezlik oshishi bilan birga kechikish ortsa, jarayonning qaysi tekshiruvni zaiflashgani aniqlanadi.

Texnologiyaga sarmoya samaradorligi arizalar oqimiga bog'liq. Kichik bank yoki kichik segment uchun qimmat model yaratish o'rniga hujjat tekshirishni standartlashtirish va mavjud hisobotlardan foydalanish iqtisodiyroq bo'lishi mumkin. Xarajatlar model yaratish, integratsiya, kiberxavfsizlik, texnik xizmat va mustaqil validatsiyani qamrab olishi lozim. Raqamlashtirishdan keladigan tejash ushbu xarajatlar chegirilgandan keyin baholanadi.

Raqamlashtirish darajalari bir-biridan farqlanadi. Birinchi darajada ariza elektron shaklda olinadi, ammo tekshiruv va qaror qo'lda bajariladi. Ikkinchi darajada tashqi ma'lumotlar avtomatik olinadi va standart qoidalar ishlaydi. Uchinchi darajada skoring qarorni tavsiya qiladi, ekspert esa istisnolarni ko'rib chiqadi. To'rtinchi darajada monitoring ham tranzaksiya oqimlari asosida dinamik ishlaydi. Bank keyingi darajaga faqat ma'lumot sifati va nazorat qobiliyati yetarli bo'lganda o'tishi kerak.

4-jadval.

Raqamli kreditlashning yetuklik modeli

Daraja	Jarayon	Asosiy nazorat
1. Elektron ariza	Hujjatlar onlayn qabul qilinadi	To'liqlik va identifikatsiya
2. Integratsiya	Soliq, hisobvaraqa va kredit tarixi olinadi	Rozilik, manba va davr mosligi
3. Qaror yordami	Skoring va qoidalar tavsiya beradi	Model validatsiyasi va ekspert istisnosi
4. Dinamik monitoring	Tushum va signal muntazam yangilanadi	Drift, kiberxavfsizlik va javob choralari

Manba: Muallifning bosqichli modeli.

Yetuklikni texnologiyalar soni bilan o'lchash noto'g'ri. Ko'p integratsiyaga ega platforma ma'lumot kelib chiqishini hujjatlashtirmasa, xatoni aniqlash qiyinlashadi. Har bir atribut uchun manba, vaqt, yangilanish tezligi va qarordagi vazifasi qayd etiladi. Tizim bir xil ma'lumotni turli manbadan olganda ustuvor manba va kelishmovchilikni hal qilish qoidasi oldindan belgilanadi.

Kredit arizasida olinadigan ma'lumot maqsadga muvofiq va mutanosib bo'lishi kerak. Bank qaysi ma'lumot kreditga layoqatlilik, firibgarlikni aniqlash yoki identifikatsiya uchun kerakligini ajratadi. Rozilik matni ma'lumot manbasi, foydalanish maqsadi, saqlash davri va mijozning xatoni tuzatish yo'lini tushuntiradi. Umumiy va cheksiz rozilik kredit qarori izchilligini ta'minlamaydi.

Muqobil ma'lumotlardan foydalanish, ayniqsa, korxonaning tarixiy moliyaviy hisobotlari yetarli bo'lmagan yoki kredit tarixi shakllanmagan holatlarda kreditga layoqatlilikni baholashning muhim qo'shimcha manbai bo'lishi mumkin. Elektron savdo platformalaridagi operatsiyalar, kommunal to'lovlar dinamikasi, logistika va yetkazib berish ma'lumotlari, soliq to'lovlari hamda boshqa raqamli izlar biznes faoliyatining uzluksizligi, tushumlar barqarorligi va xo'jalik operatsiyalarining real mavjudligini tasdiqlashga xizmat qiladi. Shu orqali moliyaviy tashkilotlar an'anaviy hisobotlarda to'liq aks etmagan iqtisodiy faollikni aniqlash va korxonaning real pul oqimlari haqida kengroq tasavvurga ega bo'lish imkoniyatiga ega bo'ladi. Biroq muqobil ma'lumotlardan foydalanishda ularning iqtisodiy mazmunini bevosita va bir xil talqin qilish maqsadga muvofiq emas. Har bir ko'rsatkich korxona faoliyat yuritayotgan tarmoq, biznes modeli, mavsumiylik va hududiy xususiyatlarni hisobga olgan holda segmentlar kesimida tekshirilishi zarur. Masalan, mavsumiy faoliyat yurituvchi korxonada ayrim oylar davomida tranzaksiyalar soni yoki tushum hajmining kamayishi avtomatik ravishda kredit xavfining

oshganini anglatmasligi mumkin. Aksincha, bunday o'zgarish korxonaning odatiy ishlab chiqarish yoki savdo sikliga mos kelishi ehtimoli mavjud. Shu sababli algoritmik baholash modellarida mavsumiylik va tarmoq xususiyatlarini aks ettiruvchi tuzatish koeffitsientlaridan foydalanish muhimdir.

5-jadval.

Ma'lumot sifati pasporti

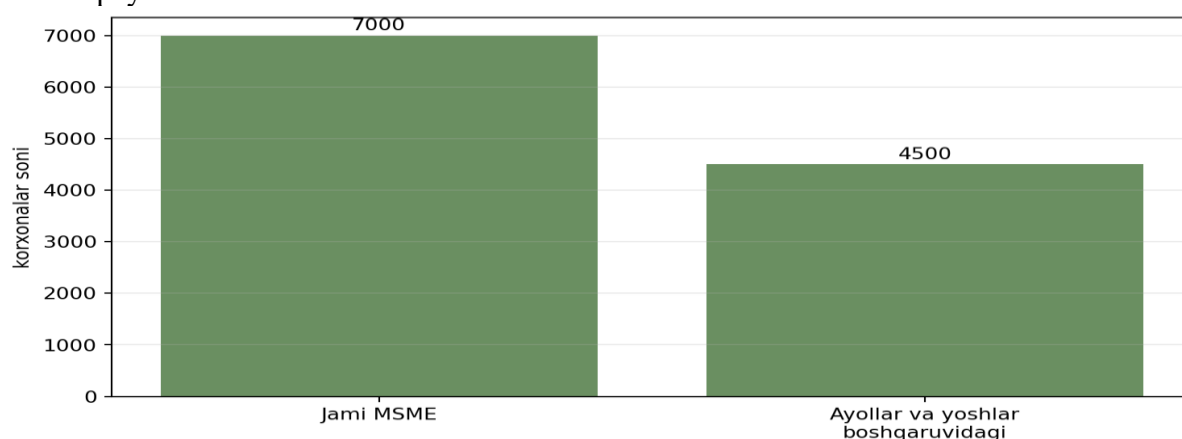
Maydon	Savol	Noto'g'ri bo'lsa oqibat
Kelib chiqish	Ma'lumot qaysi tizimdan olingan?	Audit va xatoni tuzatish qiyinlashadi
Vaqt	Qaysi sana va davrga tegishli?	Eski qiymat joriy holat deb olinadi
To'liqlik	Yo'q qiymat qanday kodlangan?	Yo'q ma'lumot salbiy bahoga aylanadi
Moslik	Birlik va valyuta bir xilmi?	Nisbatlar noto'g'ri hisoblanadi
Huquqiy asos	Rozilik va foydalanish maqsadi bormi?	Mijoz huquqi va qonuniylik buziladi

Manba: Muallif taklifi.

Model adolatligi, tushuntirilishi va qayta ko'rib chiqish

Skoring modelining o'rtacha aniqligi ayrim guruhlar uchun xatolarni yashirishi mumkin. Yangi korxona, ayollar yoki yoshlar boshqaradigan biznes, hudud va tarmoq bo'yicha tasdiqlash ulushi hamda keyingi defolt birgalikda tekshiriladi. Guruhlar o'rtasidagi farqning o'zi noqonuniy kamsitishni isbotlamaydi; farqning iqtisodiy sababi, ma'lumot sifati va model belgilarining roli tahlil qilinadi.

Jahon bankining O'zbekiston bo'yicha xabarida ayollar boshqaradigan bizneslar ro'yxatdan o'tgan MSMElarning qariyb uchdan birini tashkil etishi, ammo MSME kreditlarining qariyb 14 foizini olishi qayd etilgan [5]. Bu qiymat modeldagi kamsitishning to'g'ridan-to'g'ri isboti emas. Kreditga talab, ariza berish, tarmoq va korxona hajmi kabi omillar ajratilmasdan sababiy xulosa chiqarib bo'lmaydi. Shunga qaramay, kredit jarayonining qaysi bosqichida tafovut paydo bo'lishini kuzatish uchun asos beradi.

2-rasm. FINGROW loyihasining 2030-yilgacha rejalashtirilgan kredit qamrovi

Manba: Jahon bankining loyiha maqsadlari [5]. Bu rejalashtirilgan ko'rsatkich, erishilgan natija emas.

Tushuntirish ikki darajada beriladi. Kredit mutaxassisi uchun model belgilarining ta'siri, qoidalar va ma'lumot versiyasi saqlanadi. Mijoz uchun esa asosiy rad yoki cheklash sababi sodda tilda ko'rsatiladi: masalan, mavjud qarz yuki, tekshirilmagan tushum yoki yetishmayotgan hujjat. Firibgarlik nazorati tafsilotlari oshkor qilinmasligi mumkin, ammo qonuniy qayta ko'rib chiqish yo'li saqlanadi.

Onlayn kredit tezligi identifikatsiya va hujjat haqiqiyligini tekshirishga bosim beradi. Qurilma almashishi, telefon raqami va rahbar ma'lumotlaridagi ziddiyat, qisqa vaqtda ko'p ariza,

soxta elektron hisob-faktura hamda bog‘liq shaxslar zanjiri firibgarlik signali bo‘lishi mumkin. Signal kredit riskidan alohida yuritiladi: to‘lovga qodir biznes ham hisobini firibgar egallab olishi sabab zarar ko‘rishi mumkin.

Kiberxavfsizlik nazorati kirish huquqlarini eng kam vakolat tamoyili bo‘yicha beradi, muhim o‘zgarishlarni jurnalga yozadi va model yoki qoidaning versiyasini saqlaydi. Tashqi provayder xizmatidan foydalanilganda uzilish, ma‘lumot yo‘qolishi va noto‘g‘ri yangilanish bo‘yicha javobgarlik belgilanadi. Zaxira jarayonining mavjudligi kredit bo‘linmasiga tizim ishlamagan paytda hujjatlashtirilgan qo‘lda qaror berish imkonini yaratadi.

6-jadval.

Raqamli jarayonning asosiy nazoratlari

Risk	Oldini olish	Aniqlash	Javob
Shaxsni soxtalashtirish	Kuchli identifikatsiya	Qurilma va ma‘lumot ziddiyati	Qo‘shimcha tekshiruv
Hujjat firibgarligi	Manbadan avtomatik olish	Takror yoki bekor hujjat signali	Arizani to‘xtatish va tekshirish
Model xatosi	Mustaqil validatsiya	Drift va xato ulushi	Modelni cheklash yoki qayta kalibrash
Tizim uzilishi	Zaxira va kirish nazorati	Xizmat holati monitoringi	Nazoratli qo‘lda jarayon
Ma‘lumot sizishi	Shifrlash va minimal ruxsat	Audit jurnali va ogohlantirish	Kirishni yopish va hodisani boshqarish

Manba: Muallif taklifi.

Pilot dizayni va iqtisodiy samaradorlik

Raqamli model pilotida ariza tezligi, tasdiqlash ulushi va kredit sifati bir vaqtda o‘lchanadi. Faqat tasdiqlangan mijozlarni solishtirish tanlanish xatosini keltirib chiqaradi, chunki yangi model boshqa turdagi qarzdorlarni qabul qilishi mumkin. Shuning uchun arizadan boshlab qaror, ajratish, to‘lov va kechikish bosqichlari yagona identifikator bilan bog‘lanadi. Kredit vintaji teng bo‘lmagan portfellar to‘g‘ridan-to‘g‘ri taqqoslanmaydi.

Moliyaviy natija operatsion tejashdan model, integratsiya, kiberxavfsizlik, tekshiruv, shikoyatlarni ko‘rib chiqish va kutilayotgan kredit yo‘qotishi xarajatlarini ayirish orqali baholanadi. Qaror vaqti qisqargani bilan kechikish oshsa, tejashning bir qismi yo‘qotish bilan qoplanishi mumkin. Aksincha, konservativ model riskni kamaytirib, yaxshi mijozlarni asossiz rad etsa, foiz daromadi va moliyaviy inklyuziya pasayadi.

7-jadval.

Raqamli pilotning muvozanatli baholash kartasi

Natija sohasi	Ko‘rsatkich	Nazorat kesimi
Mijoz tajribasi	Qaror vaqti va to‘liq ariza ulushi	Kanal va segment
Kirish imkoniyati	Birinchi kredit olganlar va rad sababi	Hudud, tarmoq, biznes yoshi
Risk	30+ va 90+ kun kechikish	Vintaj va risk sinfi
Adolatlilik	Tasdiqlash va xato farqlari	Tegishli mijoz guruhlari
Iqtisodiyot	Bir ariza xarajati va riskka mos daromad	Mahsulot va filial
Nazorat	Asosli shikoyat va qo‘lda o‘zgartirish	Model versiyasi

Manba: Muallif taklifi.

Pilot tugagach modelning dastlabki chegaralari avtomatik ravishda doimiy siyosatga

aylanmasligi kerak. Natijalar mustaqil risk va ichki audit funksiyasi tomonidan tekshiriladi. Qaysi segmentda ma'lumot yetarli, qaysi segmentda ekspert bahosi saqlanishi kerakligi aniqlanadi. Raqamli jarayonning asosiy afzalligi qaror izini to'liq saqlash imkoniyatidir; bu imkoniyat faqat versiyalar va sabablar yozib borilganda ishlaydi.

Xulosa va takliflar

Raqamli kreditlash kredit qarori uchun zarur dalillarni tezroq va ishonchliroq yig'ishga xizmat qilganda kichik biznes moliyalashtirishini takomillashtiradi. Taklif etilgan model ma'lumotni tekshirish, kam tarixli korxonani ekspert ko'rib chiqishi va qaror ustidan qayta murojaat qilishni birlashtiradi. Uni joriy etishda bankning kredit siyosati va javobgarligi texnologik provayderga topshirilmaydi.

Amaliy takliflar — ma'lumot manbalari reyestrini yuritish, tushunarli rad sabablari joriy etish, birinchi marta kredit olgan mijozlarni alohida kuzatish hamda raqamli kanalni portfel sifati bilan birga baholashdir. Ushbu ish raqamlashtirishning kuzatilgan sababiy samarasini da'vo qilmaydi. Keyingi bosqichda pilotning real ariza va kredit ma'lumotlari asosida samaradorlik bahosi o'tkazilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. World Bank. Improved Access to Finance to Help 7,000 Businesses in Uzbekistan Grow and Create Jobs. 15 December 2025. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2025/12/15/improved-access-to-finance-to-help-7000-businesses-in-uzbekistan-grow-and-create-jobs> (murojaat: 02.10.2026).
2. Berger A. N., Udell G. F. A more complete conceptual framework for SME finance. *Journal of Banking & Finance*, 2006, 30(11), 2945–2966. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2006.05.008>
3. World Bank Group, FIRST Initiative. Principles for Public Credit Guarantee Schemes for SMEs. 2015. <https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector/publication/principles-for-public-credit-guarantee-schemes-cgss-for-smes> (murojaat: 02.10.2026).
4. Mikrocreditbank. “Har bir oila – tadbirkor” dasturi doirasidagi kreditlar. <https://mkbank.uz/uz/family-programs/entrepreneur/> (murojaat: 02.10.2026).
5. World Bank. Improved Access to Finance to Help 7,000 Businesses in Uzbekistan Grow and Create Jobs. 15.12.2025. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2025/12/15/improved-access-to-finance-to-help-7000-businesses-in-uzbekistan-grow-and-create-jobs> (murojaat: 02.10.2026).
6. Basel Committee on Banking Supervision. Core Principles for Effective Banking Supervision, Principle 15. 2024. <https://www.bis.org/committees/bcbs/basel-framework/standard/bcp?allChapters=true> (murojaat: 02.10.2026).

